

Iran's Political Development Process in Light of Social, Cultural, and Economic Capital Index: A Meta-Analysis of Studies Published During 2005– 2024

Ayoub Menati

Assistant Professor, Regional Studies, Department
of Law and Political Science, Faculty of Literature
and Humanities, Ilam University, Ilam, Iran

Taha Ashayeri*

Associate Professor, Department of Sociology,
Faculty of Social Science, University of
Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran

Introduction

Development is a long-term process that requires specific structures and conditions, which emerge gradually over the course of history. After the 1979 Revolution, Iranian society experienced various political changes. The growing participation in elections from 1978 to 2024 reflects a process of political maturation and development within the society. Research indicates that political developments,

* Corresponding Author: a.sohrabzadeh56@pnu.ac.ir

How to Cite: Menati, A & Ashayeri, T, (2026), "Iran's Political Development Process in Light of Social, Cultural, and Economic Capital Index: A Meta-Analysis of Studies Published During 2005–2024", *Political Strategic Studies*, Vol. 28, No. 56, 123-152. Doi: [10.22054/QPSS.2025.84001.3556](https://doi.org/10.22054/QPSS.2025.84001.3556)

democratic changes, and citizens' reliance on participation and elections during historical transformations are influenced by various factors—most notably the levels of economic, cultural, and social capital. These variables have played a significant and vital role in shaping the political development of Iranian society. In this respect, the present study aimed to examine Iran's political development as manifested in research studies published during 2005–2024. It sought to address the following questions: (1) Is there a significant relationship between social capital and political development? (2) Is there a significant relationship between cultural capital and political development? And (3) is there a significant relationship between economic capital and political development? The study is based on the hypothesis that social, economic, and cultural capital simultaneously influence the realization of political development.

Literature Review

Political development can be defined as the process of adjustment between traditional patterns of life and new societal demands. One of its initial steps is the formation of a national state. Political development may manifest across the general population, at the state level, or in the organizational structure of the political system. Historically, the concept first referred to achieving individual goals through planning, but over time it came to signify movement from the status quo toward a more desirable situation. Gradually, the concept of political development became associated with political empowerment, political competence, political participation, and political culture. In broad terms, development is a process in which social transformation occurs; in which changes emerge in the social system, political organization, and leadership, and human capabilities expand along with political functions and capacities.

Materials and Methods

This study used meta-analysis to examine Iran's political development as manifested in research studies. Meta-analysis estimates the overall effect size by synthesizing results from multiple studies as a single analytical unit. The current analysis focused on the published articles, the year of publication, and the key independent and dependent variables. Several keywords were used to retrieve the relevant articles from the databases such as Noormags, Civica, IranDoc, and Magiran. The timeframe was limited to the period 2005–2024. In total, 99 studies were initially identified. After screening them for methodological rigor, credibility, validity, and scientific relevance, 56 documents were selected for analysis. The analysis used CMA2 software and Cohen's *d* and Fisher's effect size tests to estimate the final effect size for each study, as well as the total final effect size.

Results and Discussion

According to the findings, social capital has the strongest positive and significant relationship with political development, with an effect coefficient of 0.563. Among its components, social trust (0.621) showed the greatest impact. Cultural capital also demonstrates a positive and significant relationship with political development, with an effect coefficient of 0.472; within this dimension, media literacy (0.410) and religious affiliation (0.335) have played prominent roles in the process of political development in Iran. In contrast, economic capital has the weakest—though still significant—relationship with political development, with an effect coefficient of 0.280. Concerning economic capital, the component of economic participation (0.316) contributed the most. Overall, the results suggest that political development in Iran is influenced more by social and cultural capital than by economic factors. Moreover, strengthening trust, social

cohesion, and civic awareness can provide an appropriate foundation for the realization of political development.

Conclusion

Relying on a meta-analysis of 56 research studies published during 2005–2024, the current analysis examined the relationship between three forms of capital—social, cultural, and economic—and political development in Iran. Political development refers to the enhancement of civic capacity, political activism, political awareness, and the realization of citizenship rights within a democratic framework, including attention to minority rights alongside the majority rule. In the research model, this variable demonstrated an effect coefficient of $r = 0.563$, indicating a substantial ability to explain and predict the level of political development. Given the identified rational patterns, political development is defined as the growth of political awareness, political culture, citizens' inclination toward democracy, democratic values, and political participation. As levels of social, cultural, and economic capital increase, the tendency towards values associated with political development also rises.

Keywords: Social Capital, Cultural Capital, Economic Capital, Political Development, Equality, Social Justice

فرایند توسعه سیاسی ایران با تأکید بر شاخص سرمایه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی: فراتحلیلی بر تحقیقات (۱۴۰۳-۱۳۸۴)

استادیار مطالعات منطقه‌ای، گروه حقوق و علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

ایوب منتی*

دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل،
ایران

طاها عشایری

چکیده

توسعه سیاسی به‌مثابه رشد، آگاهی، فرهنگ سیاسی و تمایل شهروندان به مردم‌سالاری، ارزش‌های دموکراتیک و مشارکت سیاسی مبتنی بر الگوهای اکتسابی و عقلانی است. با افزایش سرمایه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی؛ گرایش به ارزش‌های توسعه سیاسی نیز بیشتر می‌شود. بر اساس فراتحلیل ۵۶ مطالعه علمی در بازه زمانی ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۳، رابطه سه نوع سرمایه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی با توسعه سیاسی در ایران مورد بررسی قرار گرفت. روش پژوهش کمی و از نوع فراتحلیل (با نرم‌افزار CMA2) بود و از آزمون‌های اندازه اثر کوهن و فیشر برای تحلیل داده‌ها استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که سرمایه اجتماعی با ضریب اثر ۰.۵۶۳ قوی‌ترین رابطه مثبت و معنی‌دار را با توسعه سیاسی دارد. در بین مؤلفه‌های آن، اعتماد اجتماعی (۰.۶۲۱) بیشترین تأثیر را نشان داد. سرمایه فرهنگی با ضریب اثر ۰.۴۷۲ رابطه مثبت و معنی‌داری داشت که در آن سواد رسانه‌ای (۰.۴۱۰) و تعلق مذهبی (۰.۳۳۵) نقش برجسته‌ای در فرایند توسعه سیاسی ایران عمل نموده است. در مقابل، سرمایه اقتصادی با ضریب اثر ۰.۲۸۰ ضعیف‌ترین، اما همچنان معنی‌دارترین ارتباط را با توسعه سیاسی نشان داده و مؤلفه مشارکت اقتصادی (۰.۳۱۶) بیشترین سهم را در این زمینه دارد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، سرمایه فرهنگی، سرمایه اقتصادی، توسعه سیاسی، برابری و عدالت اجتماعی.

مقدمه

سیاست در تاریخ با رفتارهای غیردموکراتیک مواجه بوده به طوری که همه نظام‌های سیاسی پیشامدرن در سراسر قاره‌ها و زمان‌ها؛ گونه حکومت اقتدارگرا را ترجیح داده‌اند. گذار بزرگ از اشکال قانون اساسی و حکومت استبدادی به دموکراسی و حکومت مشروطه در جهان غرب پس از سال ۱۷۵۰ آغاز شد. قرن‌ها طول کشید تا جوامع اروپایی، ساختارهای دموکراتیک را ایجاد و تقویت نموده و اشکال استبدادی را از الگوهای سیاسی خود حذف کنند. تاریخ نشان می‌دهد که نه تنها قبل از ۱۹۹۰ عمده دولت‌های اروپایی، از آخرین دیکتاتوری‌ها رهایی یافتند؛ بلکه طبق گزارش خانه آزادی؛ در سراسر جهان، دوسوم کشورها در سال ۱۹۷۵ دارای رژیم‌های غیردموکراتیک بودند، در حالی که از آن زمان تا به امروز تعداد دموکراسی‌ها افزایش و دیکتاتوری‌ها به میزان قابل توجهی کاهش یافته است. به نظر می‌رسد یک گرایش جهانی به دموکراسی، هم در کشورهای پیشرفته و هم کشورهای در حال توسعه وجود دارد. این امر نشانگر اهمیت توسعه سیاسی در زندگی شهروندان و بقای سیاسی زمامداران است (اوستردیخوف، ۲۰۱۵).

تحولات سیاسی با توسعه سیاسی از گونه‌های غیر دموکراتیک و استبدادی به سوی دولت‌های مبتنی بر قرارداد اجتماعی در چرخش قرار گرفتند. به مرور مشارکت سیاسی و انسجام در امور سیاسی کشور برای افزایش مشارکت در امور سیاسی و رشد سیاسی آنان یک نیاز اساسی تبدیل شده (ایوب و همکاران، ۲۰۲۰) و بسترهای توسعه سیاسی در تاریخ؛ بستگی به سطحی از رفاه اقتصادی، توسعه صنعتی، میزانی از علم و دانش و سطح سرمایه اجتماعی میان آن‌ها داشته است. در این معنا توسعه، معادل حرکت جوامع از مسیرهای سنتی به سوی الگوهای نو، ناشناخته و مدرنی بود که برحسب الگوهای عقلانی ارزیابی شده و به جای جهت‌گیری فردی، قوم‌محوری و ضد جمع بر علایق جمعی تأکید داشته است. نظریه‌پردازان سیاسی از افلاطون تا امروز نه تنها به ماهیت سیاست، دولت، مشارکت و دموکراسی آن گونه که ما می‌شناسیم، بلکه به چگونگی پیدایش، اهداف و مراحل توسعه آن‌ها، توجه خاصی داشته‌اند (پنوک، ۲۰۱۱).

گذارهای اجتماعی از نظام‌های سیاسی سلطانی، پادشاهی و سنتی به‌سوی ارگانیکی، مدرن، منجر به طرح انتخابات، مشارکت و دموکراسی شد. توسعه سیاسی، ایجاد دموکراسی است که از طریق ارتقای ارزش‌های دموکراتیک در بین مردم حاصل می‌شوند. توسعه سیاسی در تاریخ اجتماعی در پی این بود که با تکیه بر مفهوم دموکراسی، حکومت نه از یک دولتی محدود، یک نفره و دیکتاتوری؛ بلکه برگرفته از تعداد زیادی از افراد صلاحیت‌دار باشد. به این ترتیب دموکراسی در اواسط قرن بیستم با گرایش به هژمونی بورژوازی و مبارزه علیه آن از سوی طبقات زیرین آن به نظام سیاسی مسلط در سراسر جهان تبدیل شد (آنریکوییز آروالو، ۲۰۲۳).

مهم‌ترین عوامل خیز جوامع از اشکال استبدادی به نظام‌هایی بر پایه دموکراتیک، توسعه و نوسازی سیاسی بوده است. سیمور مارتین لیپست، جامعه‌شناس سیاسی در کتاب «انسان سیاسی» مفهوم توسعه سیاسی را برای فهم و شرح دولت و نظام‌های سیاسی بکار برده است (آلموند و وربا، ۱۹۶۳).

جوامع با سطوح پایین سرمایه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی کمتر قادر به همکاری با یکدیگر برای غلبه بر مشکلات اجتماعی و بهبود عملکرد نهادهای دموکراتیک هستند. در صورت غیبت یا فقدان مؤلفه‌های فوق، توسعه سیاسی دچار رکود و واگرایی شده و به سمت آشفتگی تغییر جهت می‌دهد. توسعه سیاسی در ایران بعد از انقلاب اسلامی اهمیت فراوانی یافته و برگزاری همه‌پرسی، تغییر شیوه اداره حکمرانی جامعه از شاهی-استبدادی (قبل انقلاب) به صورت چرخشی میان افراد دارای صلاحیت اجتماعی-سیاسی و توجه به رکن مردم‌سالاری دینی؛ نشانه تغییر و گام نهادن جامعه پسانقلاب اسلامی ایران در مسیر توسعه سیاسی بوده است.

مطالعات و پژوهش‌های مختلفی در فاصله زمانی ۱۳۸۴ الی ۱۴۰۳ انجام شده است، به دلیل اهمیت توسعه سیاسی در ارتقای پایگاه سیاسی جامعه، مقاله بر آن است که تأثیر سرمایه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را تحقق و توسعه سیاسی جامعه ایرانی را مورد بررسی قرار دهد. مروری بر پیشینه مطالعات؛ پژوهش‌ها و نتایج علمی نشان می‌دهد که وقوع تحولات سیاسی و تغییرات دموکراتیک و تکیه شهروندان بر محور مشارکت و

انتخابات؛ در گذارهای تاریخی تابع عوامل متعددی از جمله سطح سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بوده و این متغیرها نقش مهم و حیاتی در توسعه سیاسی جامعه ایرانی داشته است، بر این اساس پرسش‌های تحقیق عبارتند از:

الف- آیا سرمایه اجتماعی با توسعه سیاسی ارتباط معنی‌داری دارد؟

ب- آیا سرمایه فرهنگی با توسعه سیاسی ارتباط معنی‌داری دارد؟

پ- آیا سرمایه اقتصادی با توسعه سیاسی ارتباط معنی‌داری دارد؟

چارچوب نظری

تاریخچه توسعه سیاسی

یونانیان باستان اولین کسانی بودند که از دموکراسی به عنوان شکلی از حکومت استفاده کردند. در روم باستان، حکومتی تشکیل شد که در آن مقامات از میان شهروندان واجد شرایط طبق نظر جمع شهر انتخاب می‌شدند. جمهوری، یک دموکراسی مستقیم نبوده؛ بلکه دموکراسی نمایندگی نامیده می‌شود، زیرا تنها تعداد کمی از مقامات منتخب؛ نماینده شهروندان به عنوان یک کل بوده و برای امور سیاسی- اجتماعی مردم تصمیم می‌گیرند. به لحاظ تاریخی در سال ۱۲۱۵ اشراف در انگلستان، شاه را مجبور به امضای منشور بزرگ کردند که حقوق آن‌ها را به عنوان مالکان زمین، شهروندان انگلستان و تابعان پادشاه به رسمیت می‌شناخت. پس از آن تا اواخر دهه ۱۶۰۰ به مرور، آرمان‌های دموکراتیک دوباره در اروپا ظاهر شده و فیلسوفان اروپایی، به جای زیستن در سایه سلطنت مطلقه؛ به ترویج حکومت دموکراتیک اقدام کردند (کوئاری، ۱۹۸۸). در این دوره، اتحادیه‌های کارگری سازمان‌هایی بودند که توسط کارگران برای حفاظت و ارتقای شرایط کاری خود از طریق اقدام جمعی به ویژه چانه‌زنی جمعی (اتحادیه‌هایی که منافع کارگران را به کارفرمایان خود که از طرف آن‌ها با آن‌ها قرارداد منعقد می‌کنند، نمایندگی می‌کنند) و اقدام سیاسی (اتحادیه‌های فعال در این زمینه) در جهت انتقال مطالبه‌های این قشر به پارلمان و نماینده‌ها تأسیس شده‌اند. این گروه به عنوان یک گروه ذینفع و متحد یک حزب سیاسی؛ برای تصدی پست دولتی رقابت نموده و بر سیاست‌های عمومی تأثیرگذار بودند. اگرچه پیشینه

اتحادیه‌گرایی به صنف صنایع دستی قرون وسطی بازمی‌گردد، اما اتحادیه‌گرایی مدرن پیامد صنعتی شدن در اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم به‌عنوان پاسخی به نابرابری‌های قدرت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه صنعتی ظاهر شد (تیلور، ۱۹۸۹).

توسعه سیاسی

توسعه سیاسی عبارت از «سازگاری و انطباق بین الگوهای قدیمی زندگی و خواسته‌های جدید» است. اولین گام برای توسعه سیاسی، ایجاد یک دولت ملی است و بر این باور است که توسعه سیاسی می‌تواند در بین کل جمعیت، در سطح دولتی و یا در سطح سازمان نظام سیاسی وجود داشته باشد (پای، ۱۹۶۵). توسعه سیاسی نخستین‌بار به معنای رسیدن به هدف‌های شخصی از طریق برنامه و طرح بوده و به‌مرور به مفهوم تغییر و حرکت از وضع فعلی و موجود به‌سوی وضع آرمانی و مطلوب به‌کار رفت. در گذر زمان، توسعه سیاسی، معادل توانمندی، شایستگی سیاسی، مشارکت سیاسی و فرهنگ سیاسی معنا یافت (زیرکی حیدری و الماسی، ۱۴۰۲: ۶۱).

توسعه سیاسی، ظرفیت دولت و مردم را برای بسیج اجتماعی، فرایندهای سیاسی، تغییرات اجتماعی و گذارهای مسالمت‌آمیز و غیرخشونت‌آمیز ارتقا می‌دهد (آپتر، ۱۹۶۵). در نهایت توسعه سیاسی به معنای توجه به برابری، افزایش ظرفیت نظام سیاسی و با تمایز یا تخصص نهادهای دولتی است (پای، ۱۹۶۵). توسعه سیاسی لایه زیرین یک نظام سیاسی و در اصل یک نظام سیاسی حاضر در ذهن مردم آن جامعه بوده و به‌صورت افزایش توانایی برای اتخاذ تصمیمات سازمانی و شامل انتخاب‌های ارزشی است که نشانگر رشد توانایی جهت مشروعیت سیاسی، رقابت مسالمت‌آمیز و مدارای اجتماعی - سیاسی است. توسعه سیاسی دارای ویژگی‌ها و شاخص‌های زیر است:

برابری: برابری به معنای برابری همه شهروندان در کنش‌های سیاسی است؛ یعنی انسان‌ها از لحاظ سیاسی برابر باشند و همه شهروندان به یک اندازه حق دارند که در زندگی سیاسی مشارکت کنند.

اثر بخشی: یعنی افراد این امید را داشته باشند که از طریق مشارکت خویش می‌توانند در سرنوشت سیاسی جامعه نقش مهمی داشته باشند.

نهادینه کردن ارزش‌های دموکراتیک: شهروندان با انتخاب‌های سیاسی خویش نه تنها دموکراسی را تعمیق می‌بخشند، بلکه امکان برون‌رفت از بحران‌های سیاسی موجود را فراهم می‌سازند (قاسمی نژاد، ۱۳۹۷: ۱۰۵).

چارچوب نظری تحقیق

الف - نظریه سرمایه اجتماعی

محبوبیت سرمایه اجتماعی در ایجاد چسب، پیوندها و انسجام اجتماعی مردم برای انجام تغییرات، مطالبه و کنش‌های مهم اجتماعی است (لبنتی، ۲۰۱۸). در نظریه حکمرانی مطلوب، سرمایه اجتماعی از جمله اعتماد به نظام سیاسی، مشارکت، فرهنگ سیاسی - مدنی و تعلق خاطر به آن؛ یکی از جنبه‌های کلیدی ثبات سیاسی است (نوریس ۲۰۰۲). سرمایه اجتماعی نشان‌دهنده اهمیت موقعیت‌های اجتماعی در تسهیل کسب خصوصیات سرمایه انسانی استاندارد و بهنجار است (پراساندادیکاری و گدلی، ۲۰۰۹) که به «شبکه و هنجارهایی اشاره دارد که مردم را قادر به عمل جمعی می‌نماید» و روابط میان اشخاص، گروه‌ها و اجتماعات را تسهیل کرده و اعتماد را شکل داده و کنش‌ها را ایجاد می‌نماید. سرمایه اجتماعی وجود دارد که شامل چهار ویژگی اصلی مشارکت، اعتماد، روابط متقابل و همکاری است (مک‌جی و همکاران، ۲۰۱۰: ۲۴۷).

در کشورهای در حال توسعه، پیگیری فعالانه افزایش سرمایه اجتماعی به منظور تقویت نظام‌های دموکراتیک و اقتصاد بازار ضروری است. حتی زمانی که سایر شرایط ثابت بماند، کشورهایی که سرمایه اجتماعی بالایی دارند، اقتصاد کارآمدتر و رفاه اجتماعی بهتری دارند (وانگ، ۲۰۲۳). سرمایه اجتماعی به بهبود عملکرد نهادهای دموکراتیک و دموکراسی به‌طور کلی کمک می‌کند. ارزش‌های اجتماعی مثبت مانند اعتماد، هنجاری که گسترده باشند ویژگی‌های مطلوب سازمان اجتماعی مانند رشد اقتصادی و دولت دموکراتیک پایدار را ایجاد می‌کنند (بلها، ۲۰۲۴)؛ بنابراین، سرمایه اجتماعی معمولاً

به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنجارها و شبکه‌های مشترک تعریف می‌شود که افراد را قادر می‌سازد با هم کار کنند و به یکدیگر اعتماد نمایند. این می‌تواند شامل روابط بین فردی، شبکه‌های اجتماعی، سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی باشد (پاتنام، ۱۹۹۳).

سرمایه اجتماعی به معنای تکیه بر ساختار جامعه مدنی، جذب گروه‌ها و طبقات اجتماعی در ارکان دموکراسی است که فرایندهای توسعه سیاسی را تحقق می‌بخشد. در این حالت تعامل میان اقشار، اعتماد نهادی و کیفیت زندگی شهروندان منجر به غنی شدن پیوندهای میان شهروندان با نظام سیاسی شده و حکمرانی خوب تحقق می‌یابد. سرمایه اجتماعی به شبکه‌های اجتماعی بین افراد و همچنین اعتماد، هنجارهای مشترک و روابط متقابلی که زیربنای چنین ارتباطاتی هستند و به نوبه خود ناشی از آن هستند، اشاره دارد (پاتنام، ۲۰۰۰).

پیش شرط مهم توسعه سیاسی و کارآمدی حکومت‌ها به سرمایه اجتماعی هر نظامی بستگی دارد، سرمایه اجتماعی به مثابه پیوندها و هنجارهای مشترک و اعتماد تعمیم یافته ضمن تسهیل هدف‌های فردی و اجتماعی، به توسعه سیاسی جامعه نیز کمک می‌کند (دمیری و ابطحی، ۱۴۰۰: ۲۵). استقرار سریع سرمایه اجتماعی در کشورهای در حال توسعه برای تقویت بازاری دموکراتیک‌تر و از نظر اقتصادی قوی‌تر حیاتی است. در فرهنگ‌های مدرن، سرمایه اجتماعی هزینه‌های اقتصادی را کاهش و مزایای دموکراسی را افزایش می‌دهد (فوکویاما، ۲۰۰۱). سرمایه اجتماعی می‌تواند هم بهره‌وری اقتصادی و هم رفاه کلی جامعه را افزایش داده (واهیونی، ۲۰۱۸) و بیشتر در چارچوب ارتباطات اجتماعی یافت می‌شود و شامل استانداردهای مشترک و شبکه‌های اجتماعی است که رفتار اجتماعی جمعی را ترویج می‌کند و به افراد اجازه می‌دهد تا به طور مؤثر باهم کار کنند (گیورگاس، ۲۰۰۷). علاوه بر این، سرمایه اجتماعی اغلب توسط عناصری مانند مذهب، سنت، تاریخ مشترک و سایر تأثیراتی که خارج از کنترل دولت هستند ایجاد می‌شود (فوکویاما، ۲۰۰۱). وجود یا عدم وجود سرمایه اجتماعی پیامدهایی برای زندگی سیاسی و سلامت عمومی دموکراسی‌ها در نظر گرفته می‌شود.

به گفته پاتنام (۱۹۹۳)، نظام‌های دموکراتیک موفق و کارآمد به احتمال زیاد در جوامع تسامح و تعاونی یافت می‌شوند که سطوح بالایی از زندگی اجتماعی و اعتماد را در میان شهروندان خود نشان می‌دهند. در مقابل، دولت‌ها در جوامعی که نسبتاً فاقد سرمایه اجتماعی هستند، احتمالاً ناکارآمدی و فساد بیشتری را نشان می‌دهند. در جایی که مردم احساس انزوا و بیگانگی از شبکه‌های اجتماعی و جامعه وسیع‌تر می‌کنند، این امر بر سطح اعتماد آن‌ها به دیگران و در فرآیندهای سیاسی، نهادها و نمایندگان تأثیر منفی می‌گذارد که به‌طور بالقوه منجر به شکست در مشارکت مدنی می‌شود (نیوتن، ۱۹۹۹). در چنین زمینه‌هایی، کناره‌گیری مردم از زندگی رسمی سیاسی، در حمایت و عضویت در سازمان‌های سیاسی (از جمله احزاب) و ممانعت آن‌ها از رأی دادن در انتخابات قابل مشاهده است (هن و همکاران، ۲۰۰۵). کارکردهای سرمایه اجتماعی در مسیر توسعه سیاسی، ایجاد پیوند، همسوسازی انسان، احزاب و گروه‌های دارای تضاد منافع و متضاد و در حال منازعه به‌سوی خیر عمومی یا فضیلت اجتماعی است که با تکیه بر آینده خوشبینانه، امیدوارانه و به همکاری، تعاون و حل و فصل موانع موجود برای ترسیم آینده‌ای بهتر می‌کند (مارکوسن، ۲۰۱۷).

ب- نظریه سرمایه فرهنگی

فرهنگ به معنای علم و دانش، شیوه زندگی، مجموعه‌ای از آداب و رسوم و سنن اجتماعی-سیاسی است. در این میان فرهنگ شکل‌دهنده بسترهایی است که در آن سیاست تحقق می‌یابد (زیرکی حیدری و الماسی، ۱۴۰۲: ۶۱). سرمایه فرهنگی شامل مهارت‌هایی است که توسط والدین طبقه متوسط به نسل بعدی آموزش داده می‌شوند (لارو، ۲۰۱۵). سرمایه فرهنگی شکل بسیار «مستدل» انتقال موروثی سرمایه در قالب دانش، آگاهی، فرهنگ و عناصر هنجاری-ارزشی است که به‌مثابه پشتوانه رفتاری و کنشی مردم در نظام سیاسی عمل می‌کند. این ویژگی آن را به قدرتمندترین شکل سرمایه تبدیل می‌کند (بورديو، ۱۹۸۶). همچنین تحقیقات رابطه مثبتی بین سطح تحصیلات، دانش، سواد رسانه‌ای و اعتماد سیاسی نشان می‌دهد. شهروندان تحصیل‌کرده‌تر «ارزش‌های بهتر»، متعالی‌تر و ارزش‌های پسمادی‌تری دارند (آلموند و وربا، ۱۹۹۳). این سرمایه فرهنگی با

تکیه بر دانش سیاسی، میزان تحصیلات و آگاهی باعث نگرش مثبت تری نسبت به لیبرال دموکراسی، رفاه، آزادی مدنی، حق مشارکت و انتخاب می شود (میلیگان و همکاران، ۲۰۰۴)؛ در حالی که در گروه های سنتی، ابتدایی و طبقه پایین، گرایش به اقتدارگرایی فراوان است.

جامعه مدنی معمولاً به عنوان مجموعه ای از سازمان ها و نهادهایی تعریف می شود که خارج از اختیارات دولتی فعالیت کرده و در خدمت حمایت و ارتقای حقوق و آزادی های مدنی هستند. این سازمان ها ممکن است شامل سمن ها، مؤسسات خیریه، اتحادیه های کارگری، کلیساها و سایر گروه هایی باشند که به دنبال مشارکت فعال در زندگی عمومی هستند (پاتنام ۱۹۹۳). مهارت های فرهنگی، تحصیلات و افزایش میزانی از دانش سیاسی، افکار مسالمت آمیز، مدارای اجتماعی و تلاش برای فراگیری دموکراسی را ممکن می سازد (فوکویاما، ۲۰۰۱).

شاخص های این بعد از توسعه عبارتند از: تاکید بر ترجیحات و اولویت های هنجاری حاکم بر مردم، توجه به ذهنیات فرهنگی و نگرش های فرهنگی. در واقع توسعه «مقوله ای» «تأویلی» و «تفسیری» و وابسته به موقعیت های اجتماعی و اقتصادی است که به شرایط، الزامات و بسترهای فرهنگی هر جامعه بستگی دارد. این بسترها از یک سو مستلزم مشارکت، خوداظهاری و ابراز هویت افراد جامعه است و از سوی دیگر، مستلزم معنادار کردن مقولات رفاهی و درک چگونگی و چرایی آن به عنوان مقوله و امری فرهنگی، اجتماعی و زیستی است» (قاسمی نژاد، ۱۳۹۷: ۹).

با تکیه بر الگوهای فرهنگی که زیرمجموعه سرمایه فرهنگی قرار می گیرند، نگرش و ذهنیت خود را نسبت به الگوهای دموکراسی و مشارکت سیاسی اصلاح می کنند. در نهایت سرمایه فرهنگی در کنار سرمایه اقتصادی و اجتماعی، کارکردهای اساسی (بورديو، ۱۹۸۶) در رفتارها و کنش سیاسی دارد. به طور کلی سه شکل سرمایه فرهنگی شامل الف- حالت عینیت یافته (تملك كالاهاى فرهنگى)؛ ب- نهادینه شده (مدارك تحصيلى) و پ- حالت تجسم یافته (جزء ذاتى شخص بوده و برخلاف مال یا پول به راحتی منتقل نمی شود) است (کرایکارمپ و وان ایچک، ۲۰۱۰). به این ترتیب نوع طبقه اجتماعی، جایگاه اجتماعی و

شغل و پایگاه اقتصادی فرد بیشترین تأثیر را در تعیین میزانی از سرمایه فرهنگی داشته و هر دو تعیین کننده در پنداشت، ذائقه و باورهای سیاسی دارند (سالیون، ۲۰۰۲).

پ- نظریه سرمایه اقتصادی

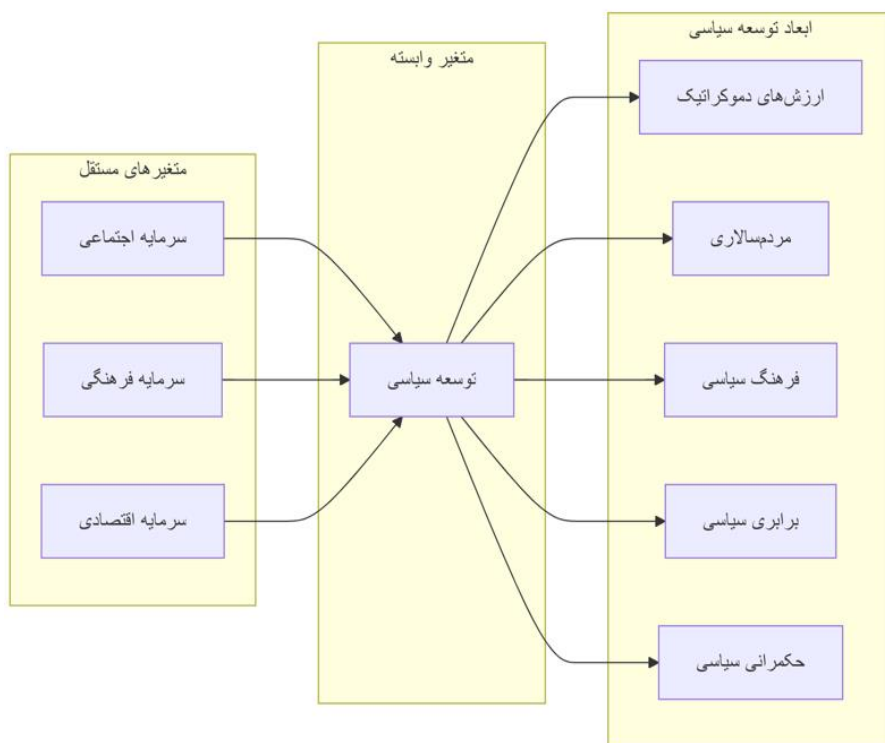
اقتصاد پویا و فعال در یک جامعه مدنی قوی؛ دموکراسی را تقویت می‌کند. به‌طور متقابل دموکراسی و توسعه سیاسی؛ حفاظت از منافع شهروندان و مسئولیت دولت را تضمین نموده و مشارکت بیشتر در فعالیت‌های مدنی و سیاسی را تشویق می‌کند (وانگ، ۲۰۲۳). از نظر مارکس، نیروهای اقتصادی توسعه سیاسی را شکل می‌دهند. در این معنا توسعه سیاسی، دموکراسی روبنای صرفی هستند که ساختار اقتصادی به مثابه زیربنایی، شرایط آن را منعکس نموده و تعیین می‌کنند (استرب و دراک، ۲۰۰۷). یک دموکراسی باثبات مستلزم یک اقتصاد باثبات است که مبتنی بر گنجاندن اقتصادی و سیاسی طبقات پایین در رشد اقتصادی یا «توسعه اقتصادی» باشد. نظریه نوسازی، تحولات اقتصادی، توسعه صنعتی و تغییر از زیست معیشت محور، کشاورزی و بقاء محور به سمت تولیدهای صنعتی و انبوه را تغییرات سیاسی مهم دانسته که منجر به ترویج افکار دموکراسی شد (کریستنسن، ۲۰۱۷). در رشد اقتصادی، هدف بهبود استانداردهای زندگی از طریق افزایش در تولید ناخالص داخلی و درآمد سرانه است. «ایده رونق و افزایش منابع مالی یکی از شاخص‌های کلیدی رشد محسوب می‌شود» (حسن و همکاران، ۲۰۱۱). «میزان امید به زندگی، میزان مرگ و میر، و حتی توزیع عادلانه درآمد از دیگر شاخص‌های رشد محسوب می‌شود» (گریفون، ۱۹۹۸).

تحولات سیاسی و اقتصادی ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر داشته و ارتقای رفاه اقتصادی، کاهش تبعیض اقتصادی و توسعه صنعتی از میزان آشفته‌گی و تضادهای سیاسی کاسته و فعالیت‌های توسعه سیاسی را تحقق می‌بخشد. حفاظت از منافع جمعی شهروندان، الزام‌های نظام سیاسی سالمی است که در فرایند توسعه سیاسی قرار گرفته و از ساختار استبدادی، دیکتاتوری و منفعت محور فاصله گرفته است. در این میان، توسعه سیاسی و تحول سیاسی، کلید یک دولت مدنی است که از تفرقه، تضاد و تنازع جلوگیری می‌کند (آپتر، ۱۹۶۵).

توسعه سیاسی و اقتصادی مانند دو بال یک نظام سیاسی توسعه یافته است. در واقع در یک نظام توسعه یافته، توسعه سیاسی و مدنی همراه با توسعه اقتصادی و اجتماعی رخ می دهد؛ البته توسعه اقتصادی شرایطی را برای توسعه سیاسی در کشورها ایجاد می کند (مهدوی، ۲۰۱۹).

در نهایت الگوی نظری تحقیق در شکل زیر ترسیم شده است:

شکل ۱- الگوی نظری تحقیق

مروری بر فرا تحلیل پژوهش ها

پژوهش های مورد استفاده جهت فراترکیب شامل ملاح و همکاران (۱۴۰۳)، نوروزی نژاد (۱۴۰۲)، میرزایی و ناییبی (۱۴۰۱)، امیری و همکاران (۱۴۰۱)، رزمجویی و همکاران (۱۴۰۱)، قادرمرزی (۱۴۰۱)، علی اکبرپور و همکاران (۱۴۰۱)، کیوانفر و همکاران

(۱۴۰۱)، محمدزاده راوندی و همکاران (۱۴۰۱)، فرد بابلی و همکاران (۱۴۰۰)، دمیری و ابطحی (۱۴۰۰)، دومهری و همکاران (۱۴۰۰)، بابامیرساحی و همکاران (۱۴۰۰)، طباطبایی قدس و همکاران (۱۴۰۰)، درویشی و همکاران (۱۴۰۰)، محمودوند (۱۴۰۰)، رئیسی عیسی آبادی (۱۴۰۰)، بیات و همکاران (۱۳۹۹)، جعفری و عزیزیان (۱۳۹۹)، حاجی پور و همکاران (۱۳۹۹)، شفیعی (۱۳۹۹)، نوروزی و همکاران (۱۳۹۹)، نیک بخش (۱۳۹۹)، اسلامی و کاویانپور (۱۳۹۹)، نجفی و همکاران (۱۳۹۹)، اسلامی و همکاران (۱۳۹۸)، ارسیا و ساعی (۱۳۹۸)، گلابی و همکاران (۱۳۹۸)، ادیسی و همکاران (۱۳۹۸)، شمس شجاعی (۱۳۹۷)، مرشدی اصطهباناتی و همکاران (۱۳۹۷)، انصاری (۱۳۹۶)، پورفرگی (۱۳۹۶)، حمیدی هریس و راد (۱۳۹۶)، جهانگیری و همکاران (۱۳۹۵)، حبیب پور کتابی و همکاران (۱۳۹۵)، رهبر قاضی و همکاران (۱۳۹۵)، فرجی اینانلو (۱۳۹۵)، سردارنیا و یوسفی (۱۳۹۵)، فیروزجائیان و همکاران (۱۳۹۵)، ابراهیمی (۱۳۹۴)، بهمنی طراز (۱۳۹۴)، نظری و همکاران (۱۳۹۳)، امام‌جمعه زاده و همکاران (۱۳۹۳)، شاه‌محمدی (۱۳۹۲)، نجات و همکاران (۱۳۹۳)، ذوالفقاری وناب (۱۳۹۲)، احمدی و نمکی (۱۳۹۱)، امام‌جمعه زاده و مرندی (۱۳۹۱)، محمدی فر و همکاران (۱۳۹۰)، نمکی (۱۳۹۰)، کردی (۱۳۸۸)، ذوالفقاری و فعلی (۱۳۸۸)، گلچین و همکاران (۱۳۸۷)، دل‌آویز (۱۳۸۴). هستند که در جداول شماره ۱ الی ۵ تحلیل شده‌اند.

نوآوری پژوهش

از اهمیت و نوآوری پژوهش باید گفت که اولاً، رویکرد فراتحلیل به‌عنوان روش اصلی این پژوهش، آن را از اکثر مطالعات پیشین که عمدتاً مبتنی بر مطالعات موردی، پیمایش‌های مقطعی بودند، متمایز می‌سازد. این تحقیق با تحلیل نظام‌مند و کمی نتایج ۵۶ مطالعه علمی در بازه زمانی ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۳، به سنتز و یکپارچه‌سازی یافته‌های پراکنده موجود می‌پردازد. این رویکرد نه تنها قابلیت تعمیم‌پذیری یافته‌ها را به‌طور قابل توجهی افزایش می‌دهد، بلکه با محاسبه «اندازه اثر» دقیق، امکان مقایسه علمی و رتبه‌بندی میزان تأثیر هر یک از سرمایه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بر توسعه سیاسی را فراهم می‌آورد. ثانیاً، مقیاس و دامنه زمانی این پژوهش بی‌سابقه است. پوشش مطالعات دو دهه

اخیر و تحلیل آن‌ها در یک چارچوب واحد، تصویر جامع‌تر و دقیق‌تری از روندها و الگوهای حاکم بر رابطه بین سرمایه‌ها و توسعه سیاسی در ایران ارائه می‌دهد. این در حالی است که پژوهش‌های پیشین عموماً به یک منطقه جغرافیایی، یک قشر خاص (مانند دانشجویان) یا یک مقطع زمانی محدود اختصاص داشتند. ثالثاً، نوآوری محتوایی این تحقیق در سنجش هم‌زمان و مقایسه اثر سه نوع سرمایه (اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی) و همچنین واکاوی مؤلفه‌های آن‌ها نهفته است. این نگاه جامع و مقایسه‌ای مشخص می‌کند که کدام سرمایه و کدام مؤلفه‌های آن از اولویت و تأثیر بیشتری در فرآیند توسعه سیاسی ایران برخوردار بوده‌اند.

فرضیه پژوهش

* به نظر می‌رسد که بین سرمایه اجتماعی و تحقق توسعه سیاسی رابطه معناداری وجود دارد.

* به نظر می‌رسد که بین سرمایه اقتصادی و تحقق توسعه سیاسی رابطه معناداری وجود دارد.

* به نظر می‌رسد که بین سرمایه فرهنگی و تحقق توسعه سیاسی رابطه معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

در این تحقیق از فراتحلیل کمی بهره گرفته شده است. فراتحلیل برآورد اندازه اثر مطالعات در یک واحد اصلی است که با ارجاع به مقالات منتشره، سال پژوهش، متغیرهای معنی‌دار با وابسته ارزیابی می‌شود. برای دریافت و جمع‌آوری مقاله‌ها از سایت‌های نورمگز، سیویلیکا، ایران‌داک و مگ‌ایران با کلیدواژه "توسعه سیاسی، فرهنگ سیاسی، سرمایه اجتماعی، سرمایه فرهنگی" در بازه زمانی ۱۳۸۴ الی ۱۴۰۳، با حجم نمونه ۹۹ تحقیق را شناسایی و بعد از کنترل از حیث روشی، اعتبار، روایی و یافته‌های علمی، تعداد ۵۶ سند وارد نرم‌افزار شده و اندازه اثر نهایی هر پژوهش و اثر نهایی کل به وسیله فرمول فیشر و کوهن برآورد شده است. روش‌های آماری تحقیق اطلاعات موجود در تحقیق بعد از

کد گذاری، با نرم‌افزار ¹CMA2 برای انجام محاسبات آماری، تجزیه و تحلیل شدند. در فراتحلیل مبنای ارزیابی آماری؛ ضریب همبستگی و حجم نمونه و سال مطالعات است.

یافته‌های پژوهش

الف - توصیفی

رشته تخصصی نویسندگان مسئول در ۶۷ درصد علوم اجتماعی (جامعه‌شناسی)، ۲۵ درصد علوم سیاسی؛ ۴ درصد علوم مدیریتی؛ ۳ درصد علوم جغرافیا و ۳ درصد رشته الهیات و علوم اسلامی بوده است.

شیوه نمونه‌گیری مطالعات در ۲۴ درصد تصادفی ساده، ۳۷ درصد خوشه‌ای تصادفی؛ ۲۰ درصد هدفمند؛ ۸ درصد طبقه‌ای؛ ۶ درصد دسترس و ۳ درصد تمام‌شمار و ۲ درصد سهمیه‌ای بوده است.

جامعه آماری مورد بررسی در ۴۳ درصد شهروندان عمومی؛ ۲۹ درصد دانشجویان دانشگاه دولتی و آزاد؛ ۱۱ درصد جوانان؛ ۵ درصد دبیران مدارس؛ ۸ درصد نخبگان و کارشناسان؛ ۴ درصد سازمان‌های دولتی بوده است.

نوع سند علمی در ۷۴ درصد مقاله علمی پژوهشی؛ ۲۴ درصد پایان‌نامه ارشد و ۲ درصد رساله دکتری بوده است.

از بعد هویت قومی؛ ۶۵ درصد فارس، ۱۰ درصد کرد، ۹ درصد آذری، ۶ درصد عرب، ۴ درصد مازنی، ۴ درصد لر و ۲ درصد ترکمن بوده‌اند.

به لحاظ جنسیت گروه تحت مطالعه؛ ۵۴ درصد مشترک (زن + مرد)؛ ۲۱ درصد مرد و ۲۵ درصد زن بوده است.

ب- تحلیلی

* اندازه اثر پژوهش سرمایه اجتماعی بر توسعه سیاسی

جدول شماره ۲- اندازه اثر شاخص سرمایه اجتماعی بر توسعه سیاسی

سطح معنی داری	مقدار Z	حد بالا	حد پایین	اندازه اثر (r)
0.002	28.782	0.630	0.490	0.563

طبق جدول فوق؛ ضریب همبستگی $r=0.563$ نشان دهنده رابطه مثبت بین سرمایه اجتماعی و توسعه سیاسی است. بازه اطمینان ۹۵٪ (۰.۴۹۰ تا ۰.۶۳۰) نیز این رابطه را تأیید می کند. مقدار $Z=28.782$ و سطح معنی داری $p=0.002$ نشان می دهد که این رابطه از نظر آماری بسیار معنی دار است.

جدول شماره ۳- اندازه اثر مؤلفه های سرمایه اجتماعی بر توسعه سیاسی

سطح معنی داری	مقدار Z	حد بالا	حد پایین	اندازه اثر (r)	مؤلفه های سرمایه اجتماعی
0.001	12.044	0.449	0.290	0.371	انسجام اجتماعی
0.000	10.821	0.365	0.187	0.278	مشارکت اجتماعی
0.000	8.270	0.447	0.272	0.362	تعلق اجتماعی
0.004	13.045	0.692	0.540	0.621	اعتماد اجتماعی

اعتماد اجتماعی با ضریب ۰.۶۲۱ دارای قوی ترین رابطه مثبت با توسعه سیاسی است. به ازای هر واحد افزایش در اعتماد اجتماعی، توسعه سیاسی به میزان ۰.۶۲۲ واحد (در مقیاس استاندارد) افزایش می یابد. بازه اطمینان کاملاً مثبت و فاصله آن کم (۰.۱۵۲) نشان از پایداری و قابلیت اطمینان بالای این برآورد دارد.

انسجام اجتماعی دارای رابطه مثبت متوسط با توسعه سیاسی است. بازه اطمینان آن کاملاً در ناحیه مثبت قرار داشته و دامنه آن (۰.۱۵۹) نشان از دقت مناسب برآورد دارد. مقدار Z بالا (۱۲.۰۴۴) و سطح معنی داری ۰.۰۰۱، معنی داری قوی را نشان می دهد. انسجام اجتماعی با کاهش تنش های داخلی و ایجاد وفاق عمومی، بستر لازم برای تحولات سیاسی پایدار را فراهم می آورد.

رابطه متغیر تعلق اجتماعی با توسعه سیاسی مثبت و در حد متوسط است. احساس تعلق افراد به جامعه (هویت جمعی)، تعهد آنان به مشارکت در سرنوشت سیاسی جامعه را افزایش می‌دهد.

رابطه مشارکت اجتماعی با توسعه سیاسی از نظر آماری معنی‌دار ($p < 0.001$) است. مشارکت به عنوان عمل عینی شده سرمایه اجتماعی، مستقیماً در فرآیندهای توسعه سیاسی (مانند انتخابات) نقش ایفا می‌کند.

* ضریب اندازه اثر شاخص سرمایه فرهنگی بر توسعه سیاسی

جدول شماره ۴- اندازه اثر شاخص سرمایه فرهنگی بر توسعه سیاسی

سطح معنی داری	مقدار Z	حد بالا	حد پایین	اندازه اثر (r)
0.000	16.928	0.537	0.402	0.472

سرمایه اجتماعی با مقدار آماری $r = 0.472$ در سطح معنی داری $p = 0.000$ نشان دهنده رابطه مثبت با توسعه سیاسی است. سرمایه فرهنگی (شامل دانش، سواد، ارزش‌ها و تعلقات فرهنگی) نقش کلیدی در شکل‌گیری نگرش‌های سیاسی، میزان آگاهی شهروندی و تمایل به مشارکت دارد. افراد با سرمایه فرهنگی بالاتر، توانایی بیشتری در درک و تأثیرگذاری بر فرآیندهای سیاسی دارند.

جدول شماره ۵- اندازه اثر مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی بر توسعه سیاسی

سطح معنی داری	مقدار Z	حد بالا	حد پایین	اندازه اثر (r)	مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی
0.000	11.103	0.422	0.242	0.335	تعلق مذهبی
0.000	7.451	0.379	0.196	0.290	سطح تحصیلات
0.000	9.011	0.492	0.320	0.410	سواد رسانه‌ای
0.000	5.239	0.288	0.111	0.201	دانش و آگاهی فرهنگی

رابطه متغیر تعلق مذهبی ($r=0.335$) با توسعه سیاسی رابطه مثبت و معنی دار است. در جوامعی با بافت مذهبی قوی (مانند ایران)، تعلق مذهبی می تواند به عنوان یک منبع انگیزش برای مشارکت سیاسی عمل کند.

رابطه متغیر سطح تحصیلات ($r=0.290$) با توسعه سیاسی رابطه مثبت و معنی دار است. تحصیلات بالاتر؛ دانش سیاسی، تفکر انتقادی و تمایل به مشارکت را افزایش می دهد. این یافته با ادبیات جهانی درباره «ارتباط بین آموزش و دموکراسی» همخوانی دارد.

رابطه متغیر سواد رسانه ای ($r=0.410$) با توسعه سیاسی رابطه مثبت و معنی دار است. سواد رسانه ای به شهروندان کمک می کند تا اطلاعات سیاسی را به درستی تحلیل کرده و در تصمیم گیری های آگاهانه شرکت کنند. در عصر دیجیتال، این سرمایه فرهنگی برای سلامت دموکراتیک حیاتی است.

رابطه متغیر دانش و آگاهی فرهنگی ($r=0.201$) با توسعه سیاسی، رابطه مثبت و معنی دار است. آگاهی از ارزش ها، تاریخ و هویت فرهنگی می تواند به تقویت هویت مدنی کمک کند، اگرچه تأثیر مستقیم آن بر توسعه سیاسی ممکن است غیرمستقیم یا میانجیگری باشد.

* ضریب اندازه اثر شاخص سرمایه اقتصادی بر توسعه سیاسی

جدول شماره ۶- اندازه اثر شاخص سرمایه اقتصادی بر توسعه سیاسی

سطح معنی داری	مقدار Z	حد بالا	حد پایین	اندازه اثر (r)
0.003	5.036	0.365	0.190	0.280

طبق نتایج جدول فوق، رابطه بین سرمایه اقتصادی ($r=0.280$) با توسعه سیاسی رابطه مثبت و معنی دار است. سرمایه اقتصادی ضامن توسعه سیاسی است.

جدول شماره ۷- اندازه اثر مؤلفه های سرمایه اقتصادی بر توسعه سیاسی

سطح معنی داری	مقدار Z	حد بالا	حد پایین	اندازه اثر (r)	مؤلفه های سرمایه اقتصادی
0.000	4.320	0.265	0.092	0.180	ارتقای رفاه و امنیت اقتصادی
0.002	4.617	0.288	0.115	0.203	عدالت و برابری اقتصادی
0.001	7.182	0.402	0.225	0.316	مشارکت اقتصادی

بر این اساس:

- رابطه بین متغیر ارتقای رفاه و امنیت اقتصادی ($r=0.180$) با توسعه سیاسی رابطه مثبت و معنی‌دار است. امنیت اقتصادی پایه‌ای برای ثبات سیاسی بوده و با تأمین آرامش و ثبات ذهنی، ارتقای پایگاه طبقاتی و سرمایه‌گذاری، رونق کسب‌وکار و توسعه کارآفرینی اقتصادی به توسعه دموکراتیک کمک می‌کند.

- رابطه بین متغیر عدالت و برابری اقتصادی ($r=0.203$) با توسعه سیاسی، رابطه مثبت و معنی‌دار است. نابرابری اقتصادی می‌تواند مانع اصلی مشارکت سیاسی یکسان باشد. عدالت اقتصادی به عنوان شرطی برای شهروندی برابر و دموکراسی فعال شناخته می‌شود.

- رابطه بین متغیر مشارکت اقتصادی ($r=0.316$) با توسعه سیاسی رابطه مثبت و معنی‌دار است. مشارکت در فعالیتهای اقتصادی (مانند کارآفرینی، عضویت در تعاونی‌ها و بازارهای محلی) می‌تواند مهارت‌های خودسازمان‌دهی و مذاکره‌گری را تقویت کند که این مهارت‌ها به‌طور مستقیم به مشارکت سیاسی تسری می‌یابند.

بحث و نتیجه‌گیری

توسعه سیاسی به معنای افزایش ظرفیت مدنی، کنشگری سیاسی و تحقق حقوق شهروندی در چارچوب مردم‌سالاری است. این فرآیند در ایران پس از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ با مشارکت انتخاباتی و فعالیتهای سیاسی شکل گرفته و نیازمند بررسی تأثیر سرمایه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بر آن است. این پژوهش با هدف تحلیل این روابط نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی نقش مهمی در توسعه سیاسی ایفا می‌کنند.

سرمایه اجتماعی با ضریب اثر ۰.۵۶۳ قوی‌ترین پیش‌بینی توسعه سیاسی در ایران شناخته شده است. این سرمایه به‌ویژه از طریق مؤلفه اعتماد اجتماعی که ضریب آن ۰.۶۲۱ است، تأثیرگذاری قابل توجهی دارد. طبق نظریه پاتنام، اعتماد اجتماعی به‌عنوان «روغن موتور» نهادهای دموکراتیک عمل می‌کند و در ایران، وجود اعتماد میان شهروندان می‌تواند هزینه‌های مبادله و نظارت بر قدرت را کاهش داده و فضای رقابت مسالمت‌آمیز و پاسخگویی مقامات را تسهیل کند. از نظر نظریه حکمرانی مطلوب، اعتماد اجتماعی

به عنوان پایه‌ای برای مشروعیت نظام سیاسی عمل می‌کند و شهروندانی که به یکدیگر و به نهادها اعتماد دارند، بیشتر تمایل دارند تا نتایج فرآیندهای سیاسی را بپذیرند. این پذیرش، ثبات و ظرفیت نظام برای مدیریت بحران‌ها و اجرای اصلاحات را افزایش می‌دهد.

علاوه بر اعتماد اجتماعی، متغیر انسجام اجتماعی با ضریب اثر ۰.۳۷۱ نیز به طور مستقیم با مفهوم وفاق عمومی در نظریه‌های توسعه سیاسی پیوند دارد. جوامعی که از انسجام داخلی برخوردارند، انرژی جمعی خود را بر اهداف توسعه طلبانه متمرکز می‌کنند. در ایران با تنوع قومی و مذهبی، تقویت انسجام اجتماعی ناشی از احساس هویت ملی مشترک، شرط لازم برای گذار به توسعه سیاسی پایدار محسوب می‌شود. همچنین مشارکت و تعلق اجتماعی (به ترتیب با ضرایب ۰.۲۷۸ و ۰.۳۶۲) نشان‌دهنده جنبه‌های عینی و ذهنی کنش جمعی هستند. تعلق اجتماعی، انگیزه درونی شهروندان برای مشارکت در امور عمومی را تقویت می‌کند و این رابطه دیالکتیکی هسته مرکزی نظریه سرمایه اجتماعی پاتنام را تشکیل می‌دهد.

سرمایه فرهنگی نیز با ضریب اثر ۰.۴۷۲ به عنوان دومین عامل تأثیرگذار بر توسعه سیاسی در ایران شناسایی شده است. بر اساس نظریه بوردیو، سرمایه فرهنگی به عنوان «قدرتمندترین شکل سرمایه» توصیف شده که از طریق شکل‌دهی به ذهنیت‌ها و توانایی‌های شناختی شهروندان، بستر فرهنگی لازم برای توسعه سیاسی را فراهم می‌آورد. متغیر سواد رسانه‌ای (قوی‌ترین مؤلفه فرهنگی با ضریب ۰.۴۱۰) در عصر انفجار اطلاعات به یک «سرمایه فرهنگی حیاتی» تبدیل شده است. این مؤلفه به شهروندان توانایی «نقادی» و «تفکیک» اطلاعات معتبر از شایعات را می‌دهد و مستقیماً بر کیفیت مشارکت سیاسی تأثیر می‌گذارد.

تعلق مذهبی (ضریب اثر ۰.۳۳۵) نیز می‌تواند به عنوان محرکی برای مشارکت سیاسی عمل کند. در جامعه ایران با هویت مذهبی قوی، تعلق مذهبی می‌تواند به عنوان منبعی برای «اخلاق عمومی» و «احساس مسئولیت اجتماعی» عمل کند و از طریق شبکه‌های مساجد و نهادهای مذهبی، بستری برای بسیج و مشارکت مدنی فراهم آورد. متغیرهای سطح تحصیلات و دانش فرهنگی (ضرایب ۰.۲۹۰ و ۰.۲۰۱) نیز با نظریه بوردیو درباره اشکال

مختلف سرمایه فرهنگی پیوند دارند و نشان‌دهنده افزایش دانش عمومی و «شایستگی سیاسی» در شهروندان هستند.

سرمایه اقتصادی با ضریب اثر ۰.۲۸۰، ضعیف‌ترین رابطه را با توسعه سیاسی نشان می‌دهد، اما این به معنای نادیده گرفتن نقش آن نیست. این یافته نشان می‌دهد که در ایران، توسعه سیاسی بیش از آنکه پیامد خودکار رشد اقتصادی باشد، تابعی از «چگونگی توزیع» و «کارکرد» ثروت در جامعه است. تأثیر متغیر مشارکت اقتصادی (قوی‌ترین مؤلفه با ضریب ۰.۳۱۶) نیز تأییدکننده نظریه نوسازی و دیدگاه پاتنام است. افرادی که در فعالیت‌های اقتصادی مشارکت می‌کنند، مهارت‌های سازمان‌دهی و حل تعارض را می‌آموزند که به راحتی به عرصه سیاسی انتقال می‌یابند.

عدالت و برابری اقتصادی (ضریب اثر ۰.۲۰۳) نیز رابطه‌ای اساسی با توسعه سیاسی دارند. هنگامی که شهروندان نظام اقتصادی را عادلانه ببینند، مشروعیت نظام سیاسی افزایش یافته و تمایل به مشارکت سیاسی تقویت می‌شود. بنابراین، تأثیر سرمایه اقتصادی بر توسعه سیاسی در ایران، نه خطی بلکه پیچیده و مشروط است و تنها زمانی به موتور محرک توسعه سیاسی تبدیل می‌شود که در چارچوب یک اقتصاد رقابتی و عادلانه عمل کند.

در نهایت، این پژوهش تأکید می‌کند که توسعه سیاسی در ایران نیازمند تقویت سرمایه اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه از طریق سرمایه‌گذاری در سواد رسانه‌ای و اعتماد اجتماعی است. همچنین برای دستیابی به توسعه سیاسی پایدار، باید به دموکراتیک‌سازی اقتصاد و گسترش مشارکت اقتصادی توجه ویژه‌ای شود. این فرآیندها می‌توانند به ایجاد جامعه‌ای منجر شوند که نه تنها خواستار دموکراسی است، بلکه ظرفیت لازم برای حفظ و تعمیق آن را نیز دارد.

منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Ayoub Menati

<https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

Taha Ashayeri

<https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

منابع

- امام جمعه زاده، سیدجواد و همکاران، (۱۳۹۲)، «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و مصرف گرای سیاسی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان»، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۴، شماره ۱.
- امام جمعه زاده، سیدجواد و همکاران، (۱۳۹۳)، «بررسی نقش ابعاد ساختاری و ارتباطی سرمایه اجتماعی در تبیین مشارکت سیاسی»، فصلنامه راهبرد، سال ۲۷، شماره ۷۰، پیاپی ۷۰.
- حسن فرد بابلی، علی و همکاران، (۱۴۰۰)، «بررسی جامعه‌شناختی تأثیر سرمایه اجتماعی برون‌گروهی بر فرهنگ سیاسی (مورد مطالعه: نخبگان سیاسی استان خوزستان)»، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال ۱۷، شماره ۱.
- ذولفقاری، ابوالفضل و فعلی، جواد، (۱۳۸۸)، «بررسی تأثیر جایگاه افراد در فضای اجتماعی بر روی گرایش آنان به ارزش‌های دموکراتیک»، فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی، سال ۲، شماره ۵.
- رزمجویی، صدیقه و همکاران، (۱۴۰۱)، «بررسی جامعه‌شناختی تأثیر فرهنگ سیاسی مشارکتی بر توسعه سیاسی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه شیراز)»، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی/ایران، دوره ۵، شماره ۱۱.
- زیرکی حیدری، علی و الماسی، مصطفی، (۱۴۰۲)، «اهمیت تحول فرهنگ سیاسی در توسعه سیاسی ایران معاصر با تأکید بر دوره جمهوری اسلامی»، فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال ۱۳، شماره ۴۷.
- شاعری، فاطمه، (۱۳۹۵)، بررسی نقش عوامل اقتصادی و فرهنگی (فرهنگ سیاسی بر مشارکت سیاسی، نمونه مورد بررسی: شهروندان بالای ۲۵ سال ساکن در شهرستان بجنورد)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- علی اکبرپور، جواد و همکاران، (۱۴۰۱)، «عوامل اجتماعی مرتبط با میزان گرایش به دموکراسی در بین دانشجویان»، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی/ایران، سال ۵، شماره ۱۰.

- قادرمزی، محمد، (۱۴۰۱)، تحلیل جامعه‌شناختی فرهنگ سیاسی با تأکید بر سرمایه اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین شهر سنندج (مطالعه موردی: ناحیه منفصل شهری نایسر)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان کردستان، مرکز پیام نور سنندج.
- قاسمی‌نژاد، ابوذر، (۱۳۹۷)، فهم معنای توسعه اجتماعی در بین حاشیه‌نشینان (مطالعه‌ای داده‌مبنای در بین ساکنان پاکدشت و قیام‌دشت)، رساله دکتری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- محمدی‌فر، نجات و همکاران، (۱۳۹۰)، «بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و فرهنگ سیاسی دانشجویان مطالعه موردی: دانشگاه اصفهان»، فصلنامه مطالعات فرهنگ ارتباطات، سال ۱۲، شماره ۱۶.
- نجفی، محمدجواد و همکاران، (۱۳۹۹)، «بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی و مشارکت سیاسی در بین شهروندان شهر کرمانشاه»، نشریه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال ۳، شماره ۲.
- گریفین، جی، (۱۳۷۷)، راهبردهای توسعه اقتصادی، ترجمه حسین راغفر و محمد حسینی، تهران: انتشارات نی.

References

- Almond, G & Verba, S, (1963), *The Civic Culture: Political Attitudes in Five Nations and Democracy*, Princeton: Princeton University Press.
- Apter, D, (1965), *The Politics of Modernization*, Chicago: University of Chicago Press.
- Ayub, A. K., Karim, K & Akhtar, S, (2020), "Political Development and Pakistan Studies at 10th Grade: An Analytical Study", *Global Social Sciences Review*, Vol. 5, No. 3, [https://doi.org/10.31703/gssr.2020\(V-III\).30](https://doi.org/10.31703/gssr.2020(V-III).30).
- Bourdieu, P, (1986), "The Forms of Capital", In Richardson, J. G. (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258), New York: Greenwood Press.
- Christensen, M, (2017), "A Critical Sociology of International Expertise: The Case of International Democracy Assistance", In Kurasawa, F, (Ed.),

Interrogating the Social: A Critical Sociology for the 21st Century (pp. 191–215), Cham: Palgrave Macmillan.

- Enríquez Arévalo, E, (2023), Towards a Theory of Dependent Democracy, Thesis Eleven, Advance Online Publication, [https:// doi. org/10.1177/07255136231202057](https://doi.org/10.1177/07255136231202057).
- Fukuyama, F, (2001), “Social Capital, Civil Society and Development”, *Third World Quarterly*, Vol. 22, Nol. 1, [https:// doi. org/ 10.1080/ 713701144](https://doi.org/10.1080/713701144).
- Giorgas, D, (2007), “The Significance of Social Capital for Rural and Regional Communities”, *Rural Society*, Vol. 17, No. 3.
- Hassan, K. M., Sanchez, B & Yu, J. K, (2011), “Financial Development and Economic Growth: New Evidence from Panel Data”, *Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol. 51, No. 1.
- Henn, M., Weinstein, M & Forrest, S, (2005), “Uninterested Youth? Young People’s Attitudes towards Party Politics in Britain”, *Political Studies*, Vol. 53, No. 13.
- Kothari, R, (1988), *State against Democracy: In Search of Humane Governance*, New Delhi: Ajanta Publishers.
- Kraaykamp, G & Van Eijck, K, (2010), “The Intergenerational Reproduction of Cultural Capital: A Threefold Perspective”, *Social Forces*, Vol. 89, Nol. 1, [https:// doi. org/ 10.1353/ sof.2010.0087](https://doi.org/10.1353/sof.2010.0087).
- Labonté, R, (2018), “Social Capital and Community Development: Practitioner Empirical Perspectives”, *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, <https://doi.org/10.1111/j.1467-842X.1999.tb01289.x>.
- Lareau, A, (2015), “Cultural Knowledge and Social Inequality”, *American Sociological Review*, Vol. 80, Nol. 1, [https:// doi. org/ 10. 1177/0003122414565814](https://doi.org/10.1177/0003122414565814).
- Mahdavi, P, (2019), “The Relationship between Political and Economic Development in Selected Countries”, Available at SSRN: [https:// ssrn. com/ abstract= 4069338](https://ssrn.com/abstract=4069338) or [http://dx. doi.org/10.2139/ssrn.4069338](http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4069338).
- Markussen, T, (2017), “Social and Political Capital, Growth, Structural Transformation, and Rural Change in Vietnam: A Rising Dragon on the Move”, In S. G. B. (Ed.), *Routledge handbook of Contemporary Vietnam* (pp. 181–

202). Routledge, [https:// doi.org/10.1093/ acprof: oso/ 9780198796961. 003.0009](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198796961.003.0009). Pages 181–202.

- Midgley, J & Conley, A, (2010), “Introduction”, In Midgley, J & Conley, A. (Eds.), *Social Work and Social Development: Theories and Skills for Developmental Social Work* (pp. xiii-xx), New York: Oxford University Press.
- Milligan, K. E., Moretti, E & Oreopoulos, P, (2004), “Does Education Improve Citizenship? Evidence from the United States and the United Kingdom”, *Journal of Public Economics*, Vol. 88, No. 9–10, [https:// doi. org/ 10.1016/ j.jpubeco. 2003.10.005](https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2003.10.005).
- Newton, K, (1999), “Social Capital and Democracy in Modern Europe”, In van Deth, J et al., (Eds.), *Social Capital and European Democracy*, London: Routledge.
- Norris, P, (2002), *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*, New York, NY: Cambridge University Press.
- Oesterdieckhoff, G, (2015), “Evolution of Democracy: Psychological Stages and Political Developments in World History”, *Cultura: International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*, Vol. 12, No. 2, [https:// doi. org/ 10.5840/ cultura201512223](https://doi.org/10.5840/cultura201512223).
- Pennock, J. R, (2011), “Political Development, Political Systems, and Political Goods”, *World Politics*, Vol. 18, No. 3, [https:// doi. org/ 10.2307/2009696](https://doi.org/10.2307/2009696).
- Bláha, P, (2024), “Populism and Social Capital in Structurally Disadvantaged Regions and the 2023 Czech Presidential Election: Making Democracy Work Again?”, *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 32, No. 4, [https:// doi. org/ 10. 1080/ 14782804. 2023.2293778](https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2293778).
- Prasand Adhikari, K & Goldey, P, (2009), “Social Capital and Its Downside: The Impact on Sustainability of Induced Community-Based Organizations in Nepal”, *World Development*, Vol. 38, No. 1.
- Putnam, R. D, (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. D, (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon & Schuster.

- Pye, L. W, (1965), "The Concept of Political Development", *Political Studies*, Vol. 358, No. 1. <https://doi.org/10.1177/0002716265358001>.
- Sullivan, A, (2002), "Bourdieu and Education: How Useful is Bourdieu's Theory for Researchers?", *The Netherlands Journal of Social Sciences*, Vol. 38, No. 2.
- Taylor, A. J, (1989), "Historical Background and Political Development", In *Trade Unions and Politics*, London: Palgrave, https://doi.org/10.1007/978-1-349-20135-8_1.
- Wahyuni, H, (2018), "The Effect of Social Capital on Welfare in Indonesia", *Journal of Indonesian Economy & Business*, Vol. 33, No. 1.
- Wang, Q, (2023), "Strengthening Democracy and Market Economies Through Social Capital Building in Developing Countries", *SHS Web of Conferences*, 183, 02021 (2024). <https://doi.org/10.1051/shsconf/202418302021>.

In Persian

- Alikbarpour et al., (2022), "Social Factors Related to the Degree of Inclination Towards Democracy Among Students." *Iranian Journal of Political Sociology*, Vol. 5, No. 10. [In Persian]
- Ghadermazi, M, (2022), A Sociological Analysis of Political Culture with an Emphasis on Social Capital in the Marginalized Areas of Sanandaj (A Case Study: Naiseer Urban Separation Area), Master's Thesis, Payame Noor University of Kurdistan, Sanandaj Campus. [In Persian]
- Hasanfard Babol, A et al., (2021), "A Sociological Examination of the Impact of Out-Group Social Capital on Political Culture (A Case Study: Political Elites of Khuzestan Province)", *Political Science Research Journal*, Vol. 17, No. 1. [In Persian]
- Imam-Jom'e Zadeh, S. J et al., (2013), "Examining the Relationship Between Social Capital and Political Consumerism Among Students at Isfahan University", *Applied Sociology Quarterly*, Vol. 24, No. 1. [In Persian]
- Imam-Jom'e Zadeh, S. J et al., (2014), "Examining the Role of Structural and Relational Dimensions of Social Capital in Explaining Political Participation", *Strategic Quarterly*, No. 70. [In Persian]

- Najafi, M. J et al., (2020), "Investigating the Relationship Between Social Capital and Political Participation Among the Citizens of Kermanshah", *Journal of Political Sociology of Iran*, Vol. 3, No. 2. [In Persian]
- Mohammadifar, Nejat et al., (2011), "Investigating the Relationship between Social Capital and Political Culture of Students, Case Study: Isfahan University", *Quarterly Journal of Communication Culture Studies*, Year 12, No. 16. [In Persian]
- Razmjouei, S et al., (2022), "A Sociological Study of the Impact of Participatory Political Culture on Political Development" (A Case Study of Students at Shiraz University)", *Iranian Journal of Political Sociology*, Vol. 5, No. 11. [In Persian]
- Shaeri, F, (2016), Investigating the Role of Economic and Cultural Factors (Political Culture) on Political Participation (A Case Study: Citizens Over 25 Years of Age Residing in Bajanrud County, Master's Thesis, Kharazmi University, Faculty of Literature and Humanities. [In Persian]
- Ziraki Heydari, A & Almasi, M, (2023), "The Importance of Transforming Political Culture in the Political Development of Contemporary Iran with an Emphasis on the Islamic Republic Period", *Journal of Islamic Revolution Research*, Vol. 13, No. 47. [In Persian]
- Zolfaghari, A & Faqihi, J, (2009), "Examining the Effect of Individuals' Social Position on Their Inclination Towards Democratic Values", *Social Research Quarterly*, Vol. 2, No. 5. [In Persian]

استناد به این مقاله: منتی، ایوب و عشایری، طاها، (۱۴۰۵)، «فرایند توسعه سیاسی ایران با تأکید بر شاخص سرمایه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی: فراتحلیلی بر تحقیقات (۱۳۸۴-۱۴۰۳)»، پژوهش‌های راهبردی سیاست، دوره ۲۸، شماره ۵۶، ۱۲۳-۱۵۲.

Doi: 10.22054/QPSS.2025.84001.3556

Quarterly of Political Strategic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License